

НАРАДА КЕРІВНИКІВ ОРГАНІВ БЕЗПЕКИ ТА РОЗВІДУВАЛЬНИХ СЛУЖБ ДЕРЖАВ – УЧАСНИЦЬ СНД ЯК ОДИН ІЗ МЕХАНІЗМІВ ЗБЕРЕЖЕННЯ ВПЛИВУ РОСІЇ НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРІ

В. Паливода, центр зовнішньополітичних досліджень НІСД

Розглянуто питання щодо намагань Росії зберегти свій вплив на пострадянському просторі завдяки використанню, зокрема, таких механізмів, як Нарада керівників органів безпеки та розвідувальних служб держав – учасниць СНД.

Висновки

1. Політичне керівництво РФ приділяє особливу увагу діяльності інституцій СНД, через які намагається утримувати колишні радянські республіки у сфері свого впливу.

2. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну, а також тенденції розвитку міжнародної ситуації змушують колишніх союзників Москви переглянути свої відносини з нею, що ослаблює позиції Кремля в найближчому оточенні.

14 грудня 2023 р. у Мінську відбулося 19-е засідання Наради керівників органів безпеки та розвідувальних служб держав – учасниць СНД (далі – Нарада)¹, у якому взяли участь делегації: Служби зовнішньої розвідки Азербайджану, Комітету державної безпеки Білорусі, Служби зовнішньої розвідки Вірменії², Комітету національної безпеки Казахстану³, Державного комітету національної безпеки Киргизстану, Служби зовнішньої розвідки Росії, Державного комітету національної безпеки Таджикистану, Служби державної безпеки Узбекистану.

¹ У грудні 2000 р. у Москві підписано Угоду «Про принципи та основні напрями співпраці органів безпеки та розвідувальних служб держав – учасниць СНД у сфері розвідувальної діяльності», учасниками якої стали спецслужби всіх країн СНД, крім Туркменістану. Також було затверджено «Положення про Нараду керівників органів безпеки та розвідувальних служб держав – учасниць СНД з питань розвідувальної діяльності». Нараду інституалізовано як постійно діючий дорадчий орган.

² Служба зовнішньої розвідки (СЗР) Вірменії створена у грудні 2022 р. на основі Головного управління розвідки Служби національної безпеки. Її главою в жовтні 2023 р. призначено К. Григорян, колишню Уповноважену із захисту прав людини. На етапі створення СЗР у прокремлівських ЗМІ РФ розгорнуто кампанію, яка мала на меті зірвати цей процес. Так, стверджувалося, що СЗР створюється під впливом і за сприяння британської MI-6, а розрив контактів із російськими спецслужбами буде фатальним для Вірменії. При цьому, спецслужби РФ і так уже «не горять бажанням співпрацювати з вірменськими колегами через побоювання витоку інформації».

³ СЗР Казахстану, яка існувала протягом 2009–2019 рр., після приходу до влади президента К. Ж. Токаєва повернуто до складу КНБ.

У таких нарадах беруть участь керівники органів безпеки, у складі яких діють розвідувальні підрозділи, та керівники самостійних розвідувальних служб. Крім того, у статусі гостей запрошують також керівників органів безпеки тих держав, які мають самостійні розвідувальні служби.

Офіційно оголошена тема зустрічі – удосконалення форм і методів співпраці згаданих вище спецслужб з метою протидії комплексним зусиллям Заходу щодо дестабілізації обстановки на теренах Співдружності.

В ухваленому за підсумками засідання Меморандумі зазначено таке: учасники дійшли єдиної думки про те, що глобальна трансформація світопорядку характеризується появою нових викликів і загроз, які ініціює Захід завдяки його спробам здійснювати дестабілізуючий вплив на внутрішні процеси на просторі СНД. Це загрожує серйозними ризиками для політичної та соціально-економічної стабільності Співдружності, тому потребує чіткої і своєчасної реакції спецслужб держав – учасниць СНД та активізації їхньої практичної співпраці.

Зважаючи на зусилля Вірменії щодо зближення із Заходом, які експерти називають диверсифікацією зовнішньої політики, явні наміри Азербайджану витіснити Росію з Південного Кавказу, а також певні дії Казахстану, які в РФ розцінюють як відверто недружні, заяву про «єдину думку» можна вважати дипломатичним політесом.

Варто також нагадати, що від часу створення Наради кількість її учасників зменшилася з 11 до 8⁴, а половина країн з нинішнього складу Наради має членство в іншій профільній організації, яку Росія не контролює.

У травні 1998 р. у м. Стамбулі (Туреччина) підписано Протокол про створення Конференції спецслужб тюркомовних держав (далі – Конференція), до якої увійшли: Азербайджан, Казахстан, Киргизстан, Туреччина та Туркменістан (пізніше долучився Узбекистан). До 2014 р. у діяльності згаданої структури у статусі спостерігачів періодично брали участь представники СЗР та ФСБ РФ, а також СБУ. У 2019 р. у цьому ж статусі на засіданні Конференції були присутні делегації спецслужб Грузії та Узбекистану, а у 2022 р. – делегації спецслужб Росії та Угорщини.

Кремль намагається розвивати та підтримувати життєздатність такого та подібного форматів співпраці спецслужб, щоб остаточно не втратити вплив у країнах так званого ближнього зарубіжжя.

У березні 1997 р. з метою взаємодії та координації дій, зокрема у сфері боротьби з організованою злочинністю міжнародного характеру, створено Раду керівників органів безпеки та спеціальних служб держав – учасниць СНД (далі –

⁴ У 2009 р. Грузія вийшла зі складу СНД, СЗР України не брала участі в роботі Наради з 2014 р., а у грудні 2018 р. ініціювала вихід із Угоди. Служба інформації і безпеки Молдови не бере участі в роботі Наради з 2017 р. Делегація Міністерства національної безпеки Туркменістану до 2022 р. кілька разів брала участь у засіданнях Наради у статусі гостя.

Рада). З моменту створення Ради число її членів скоротилося з 11 до 8 (Туркменістан брав участь у роботі Ради як спостерігач). До 2018 р. у засіданнях Ради брали участь у статусі запрошених делегації спецслужб Іспанії, Італії, Німеччини, Сербії та Франції. В останньому засіданні, яке відбулося в жовтні 2023 р. у м. Баку (Азербайджан), узяли участь делегації Азербайджану, Білорусі, Казахстану, Киргизстану, Росії, Таджикистану та Узбекистану (Вірменія делегацію не надсилала).

Крім того, РФ використовує засідання Наради для власних пропагандистських цілей, поширюючи вигідні їй наративи вже для більшої аудиторії.

Так, директор СЗР РФ С. Нарішкін повідомив про те, що ЦРУ США нібито планує створити за межами Росії «віртуальну державу» – «Російську республіку», на чолі якої Вашингтон має намір поставити «тимчасову адміністрацію». Також, за словами глави російської розвідки, керівники західних країн усвідомили провал контрнаступу ЗСУ, але попри це, не бажають відмовлятися від стратегії використання України як витратного матеріалу, щоб завдати якомога більшої шкоди РФ.

Ще одним наративом, який С. Нарішкін періодично озвучує, стала його заява про те, що польські еліти нібито мають намір встановити контроль над західними територіями України, а власне для Польщі Захід відводить виключно роль санітарного бар'єру.

На традиційному прийомі учасників Наради у глави приймаючої країни сателіт Москви О. Лукашенко залякував (за сценарієм Кремля) представників спецслужб держав – учасниць СНД тим, що перед розвідувальним співтовариством НАТО поставлено завдання щодо дезінтеграції пострадянського простору. Він заявив, що Захід хоче вбити клин у «багатовікові добросусідські відносини, а потім нацькувати один на одного».

Лідер Білорусі закликав присутніх у жодному разі не розривати міжособистісних стосунків, «навіть якщо хтось із наших держав буде дотримуватися іншої точки зору в політиці». Фактично, слова О. Лукашенка можна розцінювати як заклик до глав зарубіжних розвідслужб бути нелояльними щодо свого вищого керівництва.

Коментуючи ситуацію навколо України, О. Лукашенко виправдовував агресію Росії, яку нібито спровокували на конфлікт через дискримінацію в нашій державі громадян за національною ознакою. За висловом білоруського лідера, Захід штовхав В. Путіна до того, щоб він захистив «своїх людей».

Керівник Білорусі повідомив, що обговорював тему України з колишнім керівником однієї зі спецслужб США⁵, якого запитав: «А якби в Мексиці так

⁵ Ймовірно, ідеться про М. Помпео, з яким О. Лукашенко познайомився в лютому 2020 р., коли колишній директор ЦРУ вже у статусі Державного секретаря США відвідав Білорусь. Тоді цей візит викликав

поводилися з американськими громадянами?». І сам же, у притаманній йому недипломатичній манері, відповів: «Америка розчавила б уже цю Мексику».

Чергова заява О. Лукашенка викликала здивування не лише у експертів, але й в учасників Наради. Він нібито спілкувався з керівниками спецслужб «усіх провідних країн»⁶, звернувши їхню увагу на те, що Білорусь у російсько-українському конфлікті допомагає і допомагатиме Росії, оскільки зв'язана з нею союзним договором. Білоруський лідер звинуватив Захід у підтримці України, що призвело до перетворення конфлікту між двома країнами на війну Росії проти всього західного світу. О. Лукашенко ще раз наголосив, що Білорусь буде підтримувати свого союзника і, за його переконанням, «так само і всі держави, які сидять за цим столом».

роздратування в Москві, де його розцінили як намагання Вашингтона зруйнувати союз Росії та Білорусі.

⁶ За даними вебсайту «Intelligence Online», директор Головного управління зовнішньої безпеки Франції Б. Емі перебував з таємним візитом у Мінську 24 березня 2023 р., під час якого він намагався вмовити О. Лукашенка не допомагати РФ. Переговори закінчилися безрезультатно, а наступного дня В. Путін підтвердив, що Білорусь погодилася розмістити тактичну ядерну зброю на своїй території. Тиждень потому О. Лукашенко закликав до перемир'я між Москвою та Києвом.